

آیا داده‌های هوش مصنوعی در مباحث فقهی حجت دارد؟

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به نحوه به کارگیری هوش مصنوعی در مطالعات فقهی تصریح کرد: اگر بتوانیم برنامه درستی بنویسیم که کمترین اشتباهات را داشته باشد و مواد را درست در اختیار هوش مصنوعی قرار دهیم، می‌توانیم از هوش مصنوعی در مباحث فقهی بهره ببریم.

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به نحوه به کارگیری هوش مصنوعی در مطالعات فقهی تصریح کرد: اگر بتوانیم برنامه درستی بنویسیم که کمترین اشتباهات را داشته باشد و مواد را درست در اختیار هوش مصنوعی قرار دهیم، می‌توانیم از هوش مصنوعی در مباحث فقهی بهره ببریم.

به گزارش ایکن، نشست «واکاوی فقهی داده پردازی در هوش مصنوعی» با سخنرانی حجت الاسلام و المسلمین رضا احمدوند صبح امروز ۲۳ اسفندماه در مرکز فقهی ائمه اطهار(ع) برگزار شد که گزیده آن را در ادامه می‌خوانید؛

هدف هوش مصنوعی تولید ماشین هوشمندی است که توانایی انجام وظایفی که نیازمند هوش انسانی است داشته باشد، یعنی هوش مصنوعی مانند انسان فکر می‌کند و این فکر بر اساس روش منطقی است. مرحوم مظفر فکر را عملیاتی در ذهن می‌داند که از معلومات حاصله برای به دست آوردن مطلوب خودش یعنی علم به مجهول استفاده می‌کند. بحثی که ما می‌خواهیم دنبال کنیم این است معلوماتی که در ذهن حاضر است در هوش مصنوعی به چه شکل است و اگر این معلومات در هوش مصنوعی بارگزاری شد دارای ارزش است یعنی در کارهای فقهی می‌توان به این روش کشف مجهولات تکیه کنیم؟

این معلوماتی که ذهن از آنها استفاده می‌کند یک روندی دارد. مثلاً وقتی انسان درختی را می‌بیند این درخت توسط بینایی درک می‌شود، سپس تصویری از آن برداشته می‌شود و به ذهن داده می‌شود و در بخشی از مغز سپرده می‌شود. ذهن در برخورد بعدی با این تصویر به محض دیدن، آن را شناسایی می‌کند. بر این اساس روند داده پردازی و داده کاوی همان استخراج اطلاعات پنهان در حجم زیادی از داده‌ها است. یک وقت شما داده را به صورت خام در اختیار دارید که هیچ ارتباطی با هم ندارند ولی وقتی وارد تحلیل می‌شویم، میان آنها ارتباط برقرار می‌کنیم و در مرحله سوم علاوه بر کشف ارتباط بین داده‌ها، ارتباط فراتری میانشان ایجاد می‌شود. داده، عامل اصلی حرکت تکنولوژی است.

در بحث هوش مصنوعی و داده کاوی، ارزش اصلی بر عهده داده‌هاست. این داده‌ها هستند که نقش اثرگذار دارند. یکی از اندیشمندان غربی از داده تعبیر به نفت می‌کند همانطور که در انقلاب صنعتی، نفت نقش مهمی داشت امروز هم داده عامل اصلی حرکت تکنولوژی است. اگر بخواهیم هرمی برای داده کاوی ترسیم کنیم پایه اصلی آن، داده‌ها هستند. داده‌ها که جمع‌آوری شدند بعد از جمع‌آوری کنترل می‌شوند، کدگذاری می‌شوند، ارتباط میانشان کشف می‌شود و در مرحله بعدی نوبت به استخراج و تحویل آنها به عنوان دانش است.

عموم مباحث مربوط به داده کاوی در بحث‌های بازاریابی و اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته و هیچ‌کسی نیامده داده کاوی را در علم دیگری توضیح دهد. من ابتدا داده کاوی را در بحث بازاریابی نشان می‌دهم و بعد به کاربرد آن در فقه اشاره می‌کنم. اولین مرحله داده کاوی هدف یابی است. مثلاً شما صاحب فروشگاه هستید و می‌بیند فروش شما کاهش یافته و فروش رقیب شما افزایش پیدا کرده است. این مرحله هدف یابی است. دومین مرحله درک داده‌ها است یعنی آنها چه کار کردند که به این افزایش فروش رسیدند. شما از تحلیل داده‌ها در این رابطه الگویی به دست می‌آورید و وارد عمل می‌شوید. نتیجه کاربست داده کاوی در مطالعات فقهی

حالا چگونه داده کاوی را در بحث فقهی پیاده کنیم؟ خیلی از مباحثی که ما در حوزه با آن مواجه هستیم و جنبه نوآورانه دارد از این روش داده کاوی استفاده کرده است. مثلاً در بحث کتاب الحج بحث است که اگر یکی از مخالفان شیعه مستبصر شد عباداتی که در گذشته انجام داده است مثل حج صحیح هست یا نه. آیت الله فاضل لنکرانی در این بحث از قاعده الزام استفاده می‌کند و می‌گوید اگر او در گذشته بنا بر مذهب خودش عباداتی انجام داده است صحیح بوده و در اینجا حکم به صحت می‌کنیم. قاعده الزام در روش فقهای گذشته اصلاً چنین کاربردی نداشته. محل استفاده قاعده الزام جایی است که مخاصمات قضایی اتفاق افتاده باشد و بر اساس این قاعده بخواهیم وفای طرفین معامله را اثبات کنیم ولی ایشان در این زمینه داده کاوی کردند؛ کتب فقهی را مورد بررسی قرار دادند و اطلاعاتی به دست آوردند که نشان می‌دهد قاعده الزام در تصحیح عبادات مخالفین قابل استفاده است.

آیت الله فاضل لنکرانی می گفتند شرایع الاسلام قرآن فقه است. ایشان چطور به این نتیجه رسیدند؟ باید کتاب شرایع را از لحاظ داده کاوی مورد بررسی قرار دهیم، ببینیم این کتاب از لحاظ داده ها چه ویژگی هایی دارد. اینگونه می توانیم تمایز این کتاب را پیدا کنیم و بر اساس این تمایز یک الگوریتم تعریف کنیم که هر کس می خواهد در مسائل فقهی کتاب بنویسد از همین کتاب استفاده کند.

از آیت الله بهجت چنین نقل می کنند فقیه کسی است که فتوا بدهد و دنبال احتیاط نباشد. ما در بحث داده کاوی باید ببینیم جایی که موجب می شود فقیه دنبال احتیاط برود کجا است و از این به الگویی برسیم و در فقاقت خودمان استفاده کنیم. اینها مباحثی است که در سایه داده کاوی به دست می آید. اگر داده کاوی درست داشته باشیم می توانیم به یک برنامه و الگو برسیم و روش نوین فقهی ایجاد کنیم.

سوالاتی که مطرح می شود این است؛ داده هایی که توسط هوش مصنوعی جمع آوری و تحلیل می شود چه میزان اعتبار دارد؟ مثلاً اگر کتاب شرایع را به هوش مصنوعی بدهیم و هوش مصنوعی تحلیل کند که نویسنده این کتاب از این اصول و ویژگی ها استفاده کرده است، شما به عنوان یک فقیه می توانید از این داده هایی که هوش مصنوعی در اختیار شما قرار داده است استفاده کنید یا نه؟ حجیت داده هایی که توسط هوش مصنوعی به دست آمده به چه میزان است؟

جواب این سوال به بحثی برمی گردد که اول عرض کردم یعنی هوش مصنوعی قرار است به جای انسان تفکر کند. در روند تفکر دو شرط اساسی داشتیم یک جنبه مادی و یک جنبه صورت. هوش مصنوعی به عنوان یک مشابه تفکر انسان قرار است در این دو زمینه از انسان اطلاعات بگیرد. اگر شما از داده قطعی استفاده کردید نتیجه ای که هوش مصنوعی به شما می دهد برهانی و یقینی است ولی اگر از داده ظنی استفاده کردید، داده ای که هوش مصنوعی در اختیار شما قرار می دهد ظنی است. شما نمی توانید داده ظنی در اختیارش بگذارید ولی نتیجه قطعی بگیرید. پس نظر من این است اگر بتوانیم برنامه نویسی درستی ایجاد کنیم که کمترین اشتباهات را داشته باشد و مواد را درست در اختیار هوش مصنوعی قرار دهیم می توانیم از هوش مصنوعی در مباحث فقهی بهره ببریم.